

УДК 346(477)

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.6.15>**Людмила Микитенко,**

канд. юрид. наук,

доцент кафедри міжнародного приватного,

комерційного та цивільного права

Київського національного торговельно-економічного університету

ВЕНДИНГ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У статті на основі аналізу чинних нормативно-правових актів і наукових доробок проведено комплексне дослідження теоретичних і практичних аспектів щодо правової природи вендингів (торгових автоматів) і порядку провадження торговельної діяльності через торговельні автомати. Досліджено правову природу торгових автоматів і вимоги до їх функціонування.

Ключові слова: вендинг, торговий автомат, тимчасова споруда, торговий об'єкт, роздрібна торгівля, пункт продажу, спеціалізоване обладнання, реєстратор розрахункових операцій.

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес і пов'язаний із цим економічний розвиток спричинили істотні зміни в роздрібній торгівлі та актуалізували необхідність створення й розвитку нових автоматизованих систем – торгових автоматів (вендинг).

Вендинг (англ. vending от англ. vend – здійснювати торгівлю (через автомати) – це продаж товарів і послуг за допомогою автоматизованих систем (торгових автоматів). Вендинг набув широкого розповсюдження у світі як зручний і не дуже вимогливий спосіб вести торгівлю або надавати послуги. Вендинг має різні напрями і практично доречний у всіх комерційних сферах і галузях життя суспільства [1].

Нині автоматизований продаж товарів практикується в усьому світі. Традиційно країною-фаворитом у сфері вендинг-технологій у роздрібній торгівлі є Японія, де близько 60% продажу товару здійснюється за допомогою торговельних автоматів (далі – ТА) [2]. Ринок ТА (вендингу) в Україні – один із найбільш незайнятих. Так, у Японії встановлено 1 автомат приблизно на 23 людини, в США це співвідношення становить 1/35, у Європі – 1/110. В Україні, за оцінками компанії Pro-Consulting, цей показник становить 1/3000. І до обсягів ринку в \$60 млрд. щорічно, як в Японії, Україні поки що далеко. В Україні вендинговий бізнес поки вузькосегментований і нерозвинений, наповненість ніші – усього 15-20% [3].

Отже, розвиток вендингу в Україні набирає значних обертів для здійснення роздрібною торгівлю шляхом самообслуговування, з огляду на це, потребує правового регулювання й дослідження. У чинному законодавстві відсутні норми прямої дії, які

б визначали порядок і вимоги до розміщення торговельних автоматів, власне, як і відсутнє нормативне визначення цього поняття і його правова природа. Це, у свою чергу, призводить до правової невизначеності, а саме належить ТА до торговельного об'єкта чи, можливо, ТА є торговельним обладнанням, на який не потрібно отримувати погодження місцевих органів влади. Це питання є наріжним каменем, оскільки існують складні процедурні вимоги до розміщення торгового об'єкта (наприклад, тимчасової споруди), на нього потрібно отримати погодження місцевих органів влади, оформити паспорт прив'язки й укласти договір про пайову участь.

Питання щодо легітимациї та правової природи вендингу висвітлювалися в працях М. Леві та Б.А. Вейтц [4], Н.А. Голошубової, І.О. Бланк [6], Г. Джоунз [7], Л.А. Микитенко [8] та інших, що зумовлено об'єктивними факторами, зокрема гостротою проблем, які виникають під час визначення правової природи торговельних автоматів і легітимациї їх функціонування. Проте одностайності в поглядах щодо правової природи та легітимациї ТА немає ні в науковців, ні в юристів-практиків, ні в нормативно-правових актах, які також не дають однозначної відповіді.

Метою статті є розроблення й обґрунтування пропозицій щодо визначення правової природи та легітимациї функціонування ТА.

Для досягнення поставленої мети основна увага в статті зосереджена на вирішенні таких завдань:

- проаналізувати нормативно-правові акти, які врегульовують питання належності й функціонування ТА;
- визначити правову природу ТА;

- окреслити законодавчі вимоги до розміщення та функціонування ТА;

- сформулювати висновки та пропозиції щодо вдосконалення законодавства в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Фахівці практики зазначають, «що в Правилах розміщення таких споруд № 244 (як і в інших законодавчих актах) не згадується ТА серед тимчасових споруд. Він говорить (мається на увазі Правила – автор) лише, що ТА може бути розміщено у пересувній тимчасовій споруді (ст. 28 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI; п. 1.4 Порядку № 244). Принагідно зауважимо: якщо ви збираєтеся розміщувати свій ТА саме у такій споруді або вирішите, що власне ТА є тимчасовою спорудою – треба буде отримати паспорт прив'язки тимчасової споруди (розд. II Порядку № 244)» [9].

Тобто, на переконання автора, правоволоділець ТА має сам визначитися з правовою природою ТА, як наслідок, тобто отримувати чи не отримувати паспорт прив'язки. Власне, вся доктрина автора побудована на переконанні, що ТА – це тимчасова споруда. Не погоджуючись із запропонованою доктриною, відмітимо, що автор посилається на п. 1.4 Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності й зазначає, що ТА – це пункт пересувної тимчасової споруди. Проте, з аналізу визначення п. 1.4 Порядку випливає, що в пересувній тимчасовій споруді може бути розміщено торговельне обладнання, до якого зараховано й ТА. Тобто ТА – це торговельне обладнання, яке може бути розміщене в будь-якому торговельному об'єкті!

Для врегулювання розбіжностей у поглядах і законодавстві варто здійснити ґрунтовний аналіз нормативних актах, щоб дійти істини в цьому питанні.

Відповідно до п. 6 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів» від 15 червня 2006 р. № 833 [10], суб'єкт господарювання для провадження своєї діяльності може мати роздрібну, дрібнороздрібну торговельну мережу для провадження роздрібної торговельної діяльності. Проте в цьому нормативному акті не визначено, через які торгові об'єкти суб'єкт господарювання може здійснювати роздрібну торгівлю.

Згідно з Національним стандартом України ДСТУ 4303:2004 «Роздрібна та оптова торгівля», роздрібна торгівля – вид економічної діяльності у сфері товарообігу, що

охоплює купівлю-продаж товарів кінцевому споживачеві та надавання йому торговельних послуг [11].

Роздрібна торгівля через дрібнороздрібну торговельну мережу є однією з форм позамагазинного продажу товарів, за якої приміщення не мають торговельного залу для споживачів. Продаж товарів здійснюється через пункти некапітальної забудови – кіоски, ларі, ларки, палатки, павільйони для сезонного продажу товарів, *торговельні автомати* [12].

Тобто, відповідно до Правил роботи дрібнороздрібної торговельної мережі, ТА є пунктом дрібнороздрібної торговельної мережі.

У підпункті 3.3.3 розділу 3 Наказу Державного комітету статистики «Про затвердження Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень стосовно торгової мережі та мережі ресторанного господарства» від 24 жовтня 2005 р. № 327 зазначено, що *торгові автомати* – різновид мережі роздрібної торгівлі предметами повсякденного попиту та імпульсної покупки, необхідної в різних ситуаціях (тютюнові вироби, прохолодні та гарячі напої, цукерки, інші легкі продукти харчування, газети, косметика, книги, музичні альбоми, фільми, футболки тощо). Їх установлюють на вулицях, площах, вокзалах, у місцях відпочинку населення для продажу штучних товарів» [13]. Тобто, відповідно до цієї Інструкції, ТА належать до мережі роздрібної торгівлі. У пункті 2.7 цієї ж Інструкції визначено, що торгова мережа (мережа роздрібної торгівлі) – сукупність об'єктів (закладів) роздрібної торгівлі, розміщених на визначеній території (місто, селище тощо).

Підсумовуючи аналіз вищезазначених нормативно-правових актів, убачаємо, що ТА властиві такі основні критерії:

- пункт некапітальної забудови;
- пункт дрібнороздрібної торговельної мережі;
- пункт продажу товарів.

Тобто наведені критерії дають підстави вважати, що ТА належать до пункту продажу, через який здійснюється дрібнороздрібна торгівля. Але чи насправді ТА є торговим об'єктом дрібнороздрібної торговельної мережі?

Відповідно до Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності, ТА належить до спеціального обладнання. У пункті 1.4 визначено, що «пересувна тимчасова споруда – споруда, яка не має закритого приміщення для тимчасового перебування людей, у якій може бути розміщене торговельне обладнання, низь-

котемпературний прилавок, лоток, емність, торговельний автомат, інші пристрої для сезонної роздрібною торгівлі та іншої підприємницької діяльності» [14].

У пункті 1.8 Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності вказано: «Холодильне та інше обладнання, що розміщується поряд з ТС, необхідне для забезпечення санітарних заходів чи дотримання вимог санітарних норм, *не потребує отримання будь-якого дозволу*». При цьому загальна площа, що займає таке обладнання, не може перевищувати 25% площі цієї ТС, а обладнання має розміщуватися поряд із ТС. Таке обладнання повинно мати зовнішній вигляд, який відповідає архетипу тимчасової споруди [14].

У пункті 6.48 «Тара-обладнання» Національного стандарту України ДСТУ 4303:2004 «Роздрібна та оптова торгівля» зазначено, що до обладнання належить технічний засіб для розміщування, транспортування, тимчасового зберігання та продажу з нього товарів методом самообслуговування. А в пункті 7.6 Національного стандарту наводиться визначення *ТА, а саме це технічний засіб, який автоматично відпускає товари покупцеві після одержання від нього платіжних засобів*. Підтвердженням того, що ТА є технічним засобом, через який здійснюється передача товару покупцеві, є ст. 703 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України «Продаж товарів з використанням автоматів». У пункті 1 ст. 703 ЦК України йдеться про таке: «Якщо продаж товару здійснюється з використанням автоматів, володілець автоматів зобов'язаний довести до покупців інформацію про продавця товару шляхом розміщення на автоматі його режим роботи, а також дії, які необхідно вчинити покупцеві для одержання товару». Тобто в ЦК України зазначено, що ТА – це засіб, за допомогою якого укладається договір роздрібною-купівлі продажу.

На підтвердження нашої позиції стосовно зарахування ТА до спеціалізованого торговельного обладнання наведемо норми ЦК України, який виділяє декілька видів договорів роздрібною купівлі-продажу залежно від їх умов, а також способу укладення й інших ознак. Зокрема, до таких договорів належать договір купівлі-продажу з умовою про прийняття покупцем товару в установленний договором строк (ст. 701 ЦК України), договір купівлі-продажу товару за зразками (ст. 702 ЦК України), договір купівлі-продажу з використанням автоматів (ст. 703 ЦК України). Тобто в ЦК України визначено особливості укладання договорів роздрібною купівлі продажу залежно від способу укладання договору, а не через певний об'єкт торгівлі.

Звертаємо увагу на те, що у правовідносинах із використанням ТА однією зі сторін правочину є споживач. Отже, у разі укладання договору купівлі-продажу з використанням ТА застосовуються норми Закону України «Про захист прав споживачів», який регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг і виробниками й продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту й основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів.

Виходячи з аналізу вищезазначених нормативних актів, зауважимо, що ТА – це не торговий об'єкт, а спеціалізоване обладнання (технічний засіб) через який здійснюється роздрібна торгівля та який може розміщуватися як у торговому об'єкті, так і поза його межами.

З огляду на те, що ТА не належить до торгового об'єкта, на нього не потрібно отримувати погодження, паспорт прив'язки й укласти договір про пайову участь, як, наприклад, на тимчасові споруди та пересувні торгові об'єкти, як зазначено в Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності. Для розміщення ТА його власник (володілець) зазвичай укладає з власником торгового об'єкта договір оренди торговельної площі, де буде розміщено ТА.

Для легітимації діяльності ТА, окрім його встановлення, потрібно дотриматися процедури фіскалізації. Принагідно відмітимо, що, оскільки в ТА належить до технологічного обладнання, через яке споживачі отримують продукцію і здійснюють розрахунки за нею, ТА ще й належить до реєстратора розрахункових операцій (далі – РРО). Відповідно до ст. 2 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», реєстратор розрахункових операцій – це пристрій або програмно-технічний комплекс, у якому реалізовані фіскальні функції та який призначений для реєстрації розрахункових операцій під час продажу товарів (надання послуг), операцій з купівлі-продажу іноземної валюти й/або реєстрації кількості проданих товарів (надання послуг), операцій з приймання готівки для подальшого переказу [15]. Відповідно до цієї ж статті, до реєстраторів розрахункових операцій належить автомат із продажу товарів (послуг).

Для функціонування ТА як РРО в ньому повинні бути реалізовані фіскальні функції. До фіскальних функцій належать одноразове занесення, довготермінове зберігання у фіс-

кальній пам'яті, багаторазове зчитування й неможливість зміни підсумкової інформації про обсяг розрахункових операцій, виконаних у готівковій і/або безготівковій формах (із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо).

Відповідно до п. 2 ст. 3 Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг», суб'єкти господарювання повинні видавати особі в обов'язковому порядку розрахунковий документ установленої форми на повну суму проведеної операції. Тобто власне ТА повинен видавати розрахунковий документ, який засвідчує укладання правочину.

Відмітимо, що на території України дозволяється реалізовувати й застосовувати лише ті РРО вітчизняного та іноземного виробництва, які включені до Державного реєстру реєстраторів розрахункових операцій і конструкція та програмне забезпечення яких відповідає конструкторсько-технологічній і програмній документації виробника.

Оскільки торговий автомат є РРО, то його треба реєструвати в органі Державної фіскальної служби (далі – ДФС) за місцем реєстрації суб'єкта господарської діяльності, а також вести книгу обліку розрахункових операцій. Окрім того, суб'єкт господарської діяльності має подавати до органів доходів і зборів звітність, пов'язану із застосуванням РРО та розрахункових книжок не пізніше 15 числа наступного за звітним місяця. Відповідно до Наказу ДФС України «Про затвердження Державного реєстру реєстраторів розрахункових операцій» від 4 січня 2019 р. № 8 [16], реєстр містить перелік РРО (171 модель), які дозволені до первинної реєстрації, а також первинна реєстрація яких заборонена.

Проте, відповідно до ст. 296.10 Податкового кодексу України, реєстратори розрахункових операцій не застосовуються платниками єдиного податку 1-ї групи; 2-ї і 3-ї груп (фізичні особи-підприємці) незалежно від обраного виду діяльності, обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 1000000 гривень. У разі перевищення в календарному році обсягу доходу понад 1000000 гривень застосування РРО для такого платника єдиного податку є обов'язковим. Застосування РРО розпочинається з першого числа першого місяця кварталу, наступного за виникненням такого перевищення, і продовжується в усіх наступних податкових періодах протягом реєстрації суб'єкта господарювання як платника єдиного податку. Проте норми цього пункту не поширюються на платників єдиного податку, які здійсню-

ють реалізацію технічно складних побутових товарів, що підлягають гарантійному ремонту.

Тобто, якщо суб'єкт господарської діяльності – фізична особа-підприємець – є платником єдиного податку, він має право не застосовувати РРО. Але оскільки ТА автоматично належить до РРО, то не залежно від способу оподаткування він зобов'язаний зареєструвати свій ТА, який включений до державного реєстру РРО.

Висновки

У ході дослідження ми дійшли таких висновків:

1. ТА належить до спеціалізованого торговельного обладнання (технічний засіб), через який здійснюється роздрібна торгівля та який може розміщуватися як у торговельно-об'єкті, так і поза його межами. Тому отримувати паспорт прив'язки тимчасової споруди відповідно до Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності не потрібно.

2. ЦК України виділяє декілька видів договорів роздрібної купівлі-продажу залежно від їх умов, а також способу укладення й інших ознак, до такого способу укладення належить договір купівлі-продажу з використанням автоматів (ст. 703 ЦК України).

3. ТА – це пристрій, у якому реалізовані фіскальні функції та який призначений для реєстрації розрахункових операцій під час продажу товарів (надання послуг) та/або реєстрації кількості проданих товарів (надання послуг), операцій із приймання готівки для подальшого переказу.

4. На наше переконання, для усунення протиріч у законодавстві й оптимізації функціонування ТА в Україні доречно в Постанову Кабінету Міністрів України «Про порядок провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування населення на ринку споживчих товарів» від 15.06.2006 № 833 внести норму, яка б визначила й правовий статус ТА, наприклад, ТА – це технічний засіб, який автоматично відпускає товари покупцеві після одержання від нього платіжних засобів.

Окрім того, в цій же Постанові передбачити відсылні норми (які згадувалися в дослідженні щодо реєстрації ТА як РРО) стосовно функціонування ТА.

Список використаних джерел:

1. Словарь Linguee. URL: <https://www.linguee.com/english-russian/search?source=auto&query=Vending&cw=370>.

2. Разнообразие вендинговых машин в Японии. URL: <http://provending.com.ua/showthread.php?t=272>.

3. Огляд ринку. Вендинг. Вільна каса! URL: <https://msb.aval.ua/news/?id=26917>.

4. Леви М., Вейтц Б.А. Основы розничной торговли / пер. с англ. Санкт-Петербург: Питер, 1999. 448 с.

5. Голошубова Н.А. Состояние и направления развития розничной торговой сети Украины. *Оборудование*. 2003. № 3. С. 5–8.

6. Бланк И.А. Торговый менеджмент. Киев: УФИМБ, 1997. 408 с.

7. Джоунз Г. Торговый бизнес: Как организовать и управлять / пер. с англ. Москва: ИНФРА-М, 1996. 304 с.

8. Микитенко Л.А. Щодо деяких питань, пов'язаних з дозволом на розміщення об'єкту торгівлі, у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України. *Вісник господарського судочинства*. 2011. № 10. С. 23–26.

9. Несстеренко М. Торговельні автомати: організаційні моменти. *Податки та бухгалтерський облік*. 2015. № 66. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2015/august/issue-66/article-10803.html>.

10. Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2006 р. № 833. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2006-%D0%BF>.

11. Національний стандарт України ДСТУ 4303:2004 «Роздрібна та оптова торгівля». *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: [http://www.dt-kt.com/natsionalniy-standart-](http://www.dt-kt.com/natsionalniy-standart-ukrayini-dstu-4303-2004-rozdribna-ta-optova-torgivlya/)

[ukrayini-dstu-4303-2004-rozdribna-ta-optova-torgivlya/](http://www.dt-kt.com/natsionalniy-standart-ukrayini-dstu-4303-2004-rozdribna-ta-optova-torgivlya/).

12. Правила роботи дрібнороздрібної торговельної мережі від 08.07.1996 № 369. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0372-96>.

13. Про затвердження Інструкції щодо заповнення форм державних статистичних спостережень стосовно торгової мережі та мережі ресторанного господарства: Наказ Державного комітету статистики від 24.10.2005 № 327. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z135005?find=1&text=%E0%E2%F2%EE%EC#w12>.

14. Порядок розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 21.10.2011 № 244. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z133011?find=1&text=%E0%E2%F2%EE%EC#w11>.

15. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 № 265/95-ВР. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80>.

16. Про затвердження Державного реєстру реєстраторів розрахункових операцій: Наказ ДФС України від 04.01.2019 № 8. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovozakonodavstvo/nakazi/73125.html>.

В статті на основі аналізу діючих нормативних правових актів і наукових досягнень проведено комплексне вивчення теоретичних і практичних аспектів, касуючихся правової природи вендинга (торгового автомата), а також порядку здійснення торгової діяльності через торговельні автомати. Исследована правова природа торговельних автоматів і вимоги до їх функціонування.

Ключевые слова: вендинг, торговый автомат, временное сооружение, торговый объект, розничная торговля, пункт продажи, специализированное оборудование, регистратор расчетных операций.

Based on the analysis of current legal acts and scientific developments, a comprehensive study of theoretical and practical aspects has been carried out. The aim of this study was to research the legal nature of vending machines (trade machines) and the order of conducting trading activities through trade automats. The legal nature of automatic vending machines and the requirements for their operation have been explored.

Key words: vending, vending machine, temporary building, trading facility, retail trade, point of sale, specialized equipment, settlement operations registrar.